

5. Смолій В. А. Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр..) / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009 р. – 448 с.
6. Чухліб Т. В. Андрусівський договір 1667 р. [Електронний ресурс] / Енциклопедія історії України. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Andrusivskyj_dohovir_1667.
7. Чухліб Т. В. Козаки і монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648–1721. – 3-є вид. / Т. В. Чухліб. – Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 2009. – 617 с.

References

1. Borisenko, V. I. (1998). *The course of Ukrainian history from ancient times to the XX century. Manual*. Kyiv: Lybid. (in Ukr.)
2. Круглякевич, І. П. (1990). *History of Ukraine*. In F. Shevchenko, B. Yakimovich (Ed.). Lviv: World (in Ukr.)
3. Lytvyn, V. M. (2013). *History of Ukraine: Readings*. K.: Science. (in Ukr.)
4. Mytsyk, Y. A., Bazhan, O. G., Vlasov, V. S. (2008). *History of Ukraine. Tutorial*. K: Publishing House «Kyiv-Mohyliana Academy» (in Ukr.)
5. Smoliy V. A., Stepankov V. S. (2009). *Ukrainian national revolution XVII century (1648-1676)*. Kiev: Publishing house «Kyiv-Mohyla Academy». (in Ukr.)
6. Encyclopedia of the history of Ukraine. *Chukhlib, T. V. Andrusivsky contract of 1667*. Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=Andrusivskyj_dohovir_1667 (in Ukr.)
7. Chukhlib, T. V. (2009). *Cossacks and the monarch. International relations of the early modern Ukrainian state 1648-1721*. K.: Publishing house named Elena Teliga (in Ukr.)

Abstract

Slyusarenko V. Ukraine in the context of the Andrusov truce in 1667.

Introduction. *The paper analyzes the question of the Andrusovo Treaty concluded between the Rzeczpospolita and the Moscow State and determines the place in this treaty of the Ukrainian lands and reveals the negative consequences of this treaty for Ukraine.*

Purpose of the work is to reveal the essence of the Andrusovo treaty between the Moscow State and the Rzecz Pospolita, and to determine the place of Ukraine in it.

Results. *Were disclosed the reasons for the concluded Andrusovo treaty between the Moscow State and the Rzecz Pospolita in 1667, were defined the main points of this agreement and the place occupied by Ukrainian lands in this agreement. The main territorial changes which have been made as a result of the conclusion of the Andrusivsky contract are revealed, the negative influence of the contract for the further.*

Originality. *Was made an attempt to reveal the main points of the Andrusovo Treaty between the Rzecz Pospolita and the Moscow State, and the determination of the impact of this treaty on the process of further consolidation of Ukrainian lands in the XVII century.*

Conclusion. *Were highlighted the main points of the Andrusov Treaty, concluded in 1667, the place and role assigned to the Ukrainian lands in it. Was highlighted in the negative factors of Andrusovo Treaty. This issue requires more detailed study and interpretation in order to better understand the processes of state-building that took place in Ukraine.*

Key words: *Andrusovo Treaty, Rzeczpospolita, the Moscow State, the Left Bank, the Right Bank, I. Briukhovetsky, P. Doroshenko.*

Одержано редакцією 11.10.2017
Прийнято до публікації 12.12.2017

УДК 94(477) «18/19»

В. С. Панченко

ІНСТИТУТ ПОВІРЕНИХ У СТРУКТУРІ МИРОВОЇ ЮСТИЦІЇ 1872–1914 рр. (на прикладі Волинської губернії)

У статті охарактеризовано особливості інституту приватних повірених у структурі мирової юстиції у 1872–1914 рр. на прикладі Волинської губернії. На матеріалах архівних фондів та публікацій, висвітлено процедуру призначення повірених при з'їзді, розкрито мотивації влади при ухваленні кадрових рішень у правозахисній сфері, визначено заходи дисциплінарної, цивільної та кримінальної відповідальності. Зроблено висновок про те, що виявлені специфічні риси обумовлені політичними та етно-соціальними чинниками.

Ключові слова: *Судові статуту 1864 р., мирова юстиція, мировий з'їзд, Волинська губернія, адвокатура, приватні повірені, Південно-Західний край Російської імперії.*

Постановка проблеми. Сучасна Україна перебуває на етапі реформування правоохоронної системи з метою підвищення стандартів захисту прав громадян та боротьби із корупцією. При цьому деякі кроки вже зроблені, а інші – лише плануються. Саме до останніх відносимо якісні зміни в інституті адвокатури. Дослідження історичного аспекту правозахисної діяль-

ності дасть змогу не тільки заповнити певні прогалини в історико-юридичному знанні, але й сприятиме більш ефективному та виваженому плануванню нових перетворень у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень. У дореволюційній Росії досить часто публікувались матеріали, присвячені вітчизняній адвокатурі, історії її становлення та розвитку, взаємодії з громадськістю та державою. Цьому питанню приділяли увагу вчені-правознавці кінця XIX – початку XX ст.: К. Арсен'єв [1], Є. Васьковський [2-3], М. Винавер [4], І. Гессен [5], О. Коні [6], І. Фойніцький [7], Д. Бородін [8], О. Кістяковський [9]. Їх напрацювання – це своєрідні хроніки подій, захопленими свідками та учасниками яких вони були самі, а тому ґрунтувались на свіжих враженнях, переживаннях та власних спостереженнях. Праці цього часу багаті деталями запровадження нових правоохоронних інституцій у регіонах імперії та труднощами, з якими при цьому стикалась влада. У них всіляко підкреслювалась значимість введення адвокатури як нового суб'єкта судових процесів, розкривалися практики відомих адвокатів. Однак цим розвідкам бракує концептуального бачення проблеми.

Зважаючи на російсько-польське протистояння, у правобережних губерніях до новоствореної адвокатури ставилися із пересторогою. Оскільки вбачали в ній загрозу судовій реформі, а самі адвокати асоціювались із агентами опозиційної польської шляхти [10, 395]. Теоретичною основою введення інституту повірених у регіоні стала узагальнююча праця житомирського адвоката Б. Певзнера, де об'єднано законодавчі акти та рішення Сенату, присвячені проблемі впровадження реформи в Західному краї в 1865–1880 рр. [11].

Правозахисні практики обговорювались на сторінках газети «Киевлянин». Приміром, юрист В. Морачевський закликав уважніше ставитися до місцевих адвокатів та докласти всіх зусиль, щоб не допустити старих єврейських та польських «ходатаїв» до нового інституту присяжних повірених. Оскільки подібне «зло» при застосуванні в закритій системі судочинства стане причиною посилення хабарництва [12, 395]. Автор іншої статті також неохвально відносився до подібних нововведень на Правобережжі, наголошуючи на низькій кваліфікації кадрів та їх опозиційності, що нівелювало всі переваги судових перетворень в цій частині [13, 118].

Для радянських дослідників проблеми притаманне залучення широкого кола джерел і прагнення переоцінки судових інституцій на основі партійної ідеології. Суди як об'єкт вивчення ними були названі репресивним апаратом влади, а адвокати у більшості своїй розглядались як своєрідні посібники імперського режиму. Дослідження цього періоду не вирізнялись різнобічністю тематики. У центрі їхньої уваги, як правило, була судова реформа 1864 р. і лише побічно згадувалось запровадження адвокатури. Серед них праці Д. Генкіна [14], Є. Мороховця та Ш. Левіна [15], П. Михайленка [16], Б. Віленського [17-18], В. Шувалової [19], Т. Воробейнікової та О. Дубравіної [20], М. Коротких [21], О. Ярмиша [22].

Історик Н. Черкасова зазначала, що «ходатаями» були люди, які не мали достатньої підготовки. Захисників звинувачували у неправомірних діях, що викликало недовіру до них з боку населення. На її думку, завдання адвоката полягало в тому, щоб заплутати справу в інтересах клієнта. Разом із тим, контрреформи остаточно перекреслили основні демократичні надбання Судових статутів 1864 р. [23]. У 1970-х рр. з'являється ціла низка праць з історії бюрократії Російської імперії М. Єрошкіна [24-26], П. Зайончковського [27-28] та Б. Дубенцова [29]. Предметом їх вивчення були характеристики чиновників, в т. ч. й судового відомства, умови служби та роль у державному механізмі імперії.

Сучасна історіографія (з 1991 р.) вирізняється широтою поглядів у прагненні до науковості шляхом залучення різних джерел аби відтворити повноцінну картину діяльності пореформеної адвокатури. Становлення правозахисної діяльності в українських губерніях, яке тривалий час залишалося поза увагою дослідників, змусило звернутися до цієї теми практично одночасно цілу групу істориків права. Серед них виділяються ґрунтовні дослідження Т. Варфоломієвої [30], І. Головацького [31], Я. Зейкана [32], О. Святоцького [33] та В. Медведчука [34], І. Семенюка [35]. У цих працях розглянуто закономірності розвитку права на юридичну допомогу в Україні.

Джерельною базою нашого дослідження слугували діловодні документи Житомирського мирового з'їзду суддів та формулярні списки повірених Волинської губернії, які зберігаються в державних архівах України.

Мета дослідження полягає у здійсненні історико-правового аналізу основних закономірностей та особливостей діяльності інституту повірених у структурі мирової юстиції у 1872-1914 рр. на прикладі Волинської губернії.

Виклад основного матеріалу. Згідно Судових статутів 1864 р., законодавець надав право сторонам процесу користуватися послугами приватних і присяжних повірених. Проте подібні посади вперше запроваджувались у Південно-Західному краї при мирових судах лише з 1870-х рр. разом із реалізацією решти положень судової реформи Олександра II. Затримка реформування судочинства обумовлювалось ваганнями урядових кіл щодо доцільності змін у регіоні через чергове загострення російсько-польського протистояння [36, 125]. Вносити ліберальні начала у судову систему на території, де ще недавно відбувались збройні сутички було неможливо. Однак, влада не відмовилася від реформи зовсім, оскільки єдність таких змін по всій території імперії зміцнила б державу [37, 17]. До того ж, самодержавство розглядало селян як потужну опору для проведення свого політичного курсу. Аби заручитись їх підтримкою уряд пішов на створення широкої мережі мирових судів, які виступали арбітрами у селянсько-поміщицьких конфліктах, та інституту повірених, які мали надавати правову допомогу населенню.

У Волинській губернії при мирових з'їздах як окрема структурна одиниця засновувався інститут приватних повірених. Оскільки законодавець вбачав у мирових судах низову ланку із максимально спрощеними процедурами та усним процесом, то наявність державного захисника в особі присяжного повіреного не була обов'язковою і подібні чиновники діяли тільки у системі загальної юстиції. Що ж до чисельності приватних повірених, то офіційна статистика дає нам наступні дані: у 1910 р. в окрузі Харківської судової палати їх було всього 29 чол. (5,8% до загального числа присяжних повірених), Одеської – 17 чол. (7,1%) і Київської – 12 чол. (10,7%). Чисельність населення, що обслуговувалася адвокатами судових округів України, була різною. Так, у Харківському окрузі цей показник становив 26,9 тис. чол., в Одеському – 17,4 тис. чол., а у Київському – 16,1 тис. чол. [38, 286–287]. При цьому на початку ХХ ст. на Волині діяли: при Житомирському мировому з'їзді – 17 повірених, Дубенському – 6, Ковельському – 4, Кременецькому – 6, Рівненському – 8, Старокостянтинівському – 8, всього – 49 чол. [39, 261–328]. У воєнні роки їх чисельність дещо зменшилась: у Житомирському окрузі працювали всього 11 повірених [40, 15].

У силу деякої факультативності ролі приватного повіреного у мировому судочинстві про його професійні обов'язки закон не згадує, за замовчуванням віддаючи цю сферу регулювання договору доручення. Але трохи згодом ці прогалини заповнив Сенат, поширивши на приватних повірених всі правила професії [41, 250].

Приватними повіреними могли бути громадяни-чоловіки, що досягли 18 років, благонадійні у моральному відношенні та склали екзамен в окружному суді, судовій палаті чи мировому з'їзді, які їм видавали свідоцтво встановленого зразка на право ведення судових справ [42, 832–834]. Розглянемо процедуру отримання дозволу на зайняття правозахисною діяльністю на прикладі С. Іоніса. Останній у зв'язку із особистими обставинами вимушено переселився із Мінська у Житомир і наприкінці листопада 1879 р. подав відповідне клопотання у канцелярію Житомирського мирового з'їзду, долучивши до нього характеристику керівництва, рекомендації мирових суддів та колег, копію старого посвідчення. Після збору даних щодо моральної та політичної благонадійності претендента 12 грудня 1879 р. відбулось розпорядче засідання, на якому постановили рекомендувати С. Іоніса до присвоєння звання приватного повіреного, а в кінці місяця він був затверджений наказом міністра юстиції [43, 1–16]. А у випадку із Х. Кройтом результат був протилежний, оскільки із попереднього місця роботи надійшов відзив із припискою «Довірливо», що за діловими якостями та досвідом професійної діяльності в окрузі ця особа не може бути повіреним [44, 3зв.]. Прізвища осіб, котрі отримали свідоцтво на право ведення судових справ, публікувалися в «Губернських відомостях» [45, 1].

На відміну від присяжних повірених, приватні могли виступати лише в тих судах, до яких вони були приписані і які здійснювали нагляд за їхньою діяльністю. До того ж, якщо особа не отримала свідоцтва або не поновила його після закінчення року, то вона вважається вибулою і може бути знову зарахована на службу з дотриманням загальних правил прийому.

Як свідчать архівні дані, саме в таку ситуацію потрапили О. Кушлярський та В. Дешерт, подавши у січні 1911 р. свої клопотання до з'їзду [46, 10]. Тоді як Т. Куколевський та К. Сидоров, надавши документи вчасно, пройшли дозвільну процедуру за спрощеною схемою [47, 15–15 зв.].

Волинь у другій половині XIX ст. була великим багатонаціональним та поліконфесійним регіоном у складі Російської імперії. Станом на 1867 р. тут проживало 823734 мешканців, серед яких нараховувалось: православних – 643830 (78%), римо-католиків – 78536 (10%), протестантів – 6763 (0,8%), юдеїв – 94494 (11%), магометан – 111 (0,01%) [48, 46-69]. Етнічна і конфесійна неоднорідність населення значно ускладнювала інтеграцію регіону у загальноімперський організм. Місцеві еліти, плекаючи власні проекти національного розвитку, перешкоджали швидкій реалізації урядових заходів щодо русифікації та уніфікації цієї території. Зважаючи на це, протягом другої половини XIX – початку XX ст. влада шукала дієві важелі впливу на національні меншини з метою спочатку обмеження, а потім і цілковитого їх відсторонення від управління губернією. Важливим інструментом у цій боротьбі було віросповідання, яке вважалось зовнішнім показником національності та виразником її політичних ідей. Тому у розглядуваний період воно набуває значення чи не головного критерію при відборі кадрів у державні установи, про що неодноразово наголошувалось у циркулярах судового відомства [49, 17].

Вплинули подібні тенденції і на процедуру призначення приватних повірених у Волинській губернії, оскільки було запроваджено значні обмеження для осіб неправославного віросповідання (особливо юдеїв та католиків) до заміщення відповідних посад. Приміром, протягом 1906 р. Житомирським мировим з'їздом видано 19 дозволів на зайняття правозахисною діяльністю, із цих новоспечених повірених десятеро православні, п'ятеро – юдеї, двоє – католики [50, 13зв.]. Ще більш чітко тенденція проявилась у 1916 р.: тоді із п'ятнадцяти свідоцтв одинадцять надано православним, три – юдеям і лише одне – католику [51, 4].

Протягом 1880-1885 рр. 22% всіх імперських адвокатів і 89% помічників адвокатів належали до юдейського віросповідання. Значною була частка євреїв і серед приватних повірених Західного краю (50% від загального числа), які хоча і не мали юридичної освіти, проте при дотриманні встановлених правил могли представляти інтереси своїх довірительів у судах [52, 358]. Однак такий наплив нехристиян в адвокатуру змусив як консервативно налаштовану громадськість, так і саму російську владу задуматись над необхідністю ввести певні обмеження. Так, «Новоросійський телеграф» писав, що євреї культивували тип адвоката-дільця, для якого не існувало ні чорного, ні білого, а був лише великий гонорар, за який вони готові по кілька раз на день розпинати і правду, і совість, і все, що завгодно [53, 2]. Кореспонденти «Життя Волині» прямо вказували, що причиною занепаду моралі у середовищі адвокатури є її переповненість євреями, які надають революційності діяльності всього стану і не гребують застосуванням у професії «відверто спекулятивних операцій прямо злочинного характеру» [54, 1].

На хвилі громадського невдоволення з однієї сторони, а з іншої – бажаючи примусово інтегрувати євреїв у російське суспільство, уряд у 1889 р. встановив норму про прийняття в повірені осіб нехристиянського віросповідання не інакше, як з дозволу міністра юстиції [55, 2]. На практиці це означало фактичну заборону їм займатись правозахисною діяльністю. Розуміли це і місцеві мирові з'їзди, оскільки дуже швидко перестали надсилати поряд із клопотанням супровідну документацію. Тобто поставало питання навіщо виконувати зайву роботу по збору даних, якщо рішення й так зрозуміле. Проте влада прагнула до збереження принаймні формальної законності своїх рішень і в окремому циркулярі наголосила на важливості характеристик кандидатів та вмотивованої позиції самої мирової установи [56, 22].

З огляду на сказане, отримання офіційного дозволу на зайняття адвокатською діяльністю перетворилось для євреїв на справжнє ходіння по муках. Яскравим прикладом є доля М. Бронштейна, який через необхідність піклуватись про хвору сестру переїхав із Вінниці до Житомира і звернувся у місцевий з'їзд із клопотанням про видачу нового свідоцтва. Не дивлячись на добрі відзиви колишнього керівництва, колег, поліції, тривалий стаж роботи йому було відмовлено «з неформальних причин» шість разів підряд. Лише 1880 р., коли обсяги супровідної документації відчутно зросли і поповнились позитивними відгуками вже

і житомирських структур, сталося неймовірно – «у вигляді винятку та враховуючи політичну благонадійність, підтверджену документально» дозвіл таки надали і систематично продовжували його чинність у 1881-1913 рр. Однак із початком Першої світової війни влада знову почала побоюватись політичних настроїв євреїв та поляків, які прагнучи до відновлення Речі Посполитої могли підтримати Австро-Угорщину. Тому відбувається черговий наступ на права цих меншин і М. Бронштейну відмовляють у поновленні свідоцтва [57].

В іншому випадку, не дивлячись на десятирічний досвід роботи діловодом судового слідчого 2-ї дільниці Житомирського округу, наявність засвідчених колегами та керівництвом гарних моральних і ділових якостей, Л. Гроссману відмовили в адвокатській практиці з тих же «неформальних причин» [58, 83зв.]. Подібною була й резолюція міністерства щодо клопотання Й. Перельмутера: хоча він закінчив курс юридичних наук у Новоросійському університеті із дипломом I ст. бути повіреним йому заборонили [59, 89].

За свідченням сучасників, не змінилась ситуація і після реформи 1912 р. [60, 3]. Однак, особливо пронирливі особи все ж знайшли варіанти обходу цих заборон: «хитрі євреї-адвокати через напівлегальних маклерів знаходять довірливих клієнтів (передусім селян), беруть від них справи і потім доручають виступати у засіданнях суду офіційно дозволеним російським повіреним, виплачуючи за це крихітний відсоток від справжнього гонорару» [61, 1].

Із усуненням осіб польського походження від державної служби, вони почали реалізовувати себе у приватній юридичній практиці [62, 164–165]. Католики переважали в адвокатському середовищі Рівненського (88% від загального числа), Новоград-Волинського (86%), Кременецького (67%) та Луцького (65%) повітів [63, 248–249]. Таке становище цілком очікуване, адже саме на цих територіях концентрувалось найбільше польське землеволодіння. Серед відомих адвокатів католицького віросповідання початку ХХ ст. можна назвати Й. Голлавського та В. Дорожинського. Вони мали вищу юридичну освіту, були досить здібними захисниками та користувались авторитетом серед місцевої громади [64, 1зв.].

Крім повірених, кандидатури яких схвалювалися Міністерством юстиції, діяли й інші захисники. Згідно «Правил про осіб, які мають право бути повіреними у судових установах», до захисту чужих інтересів у мировому суді допускались і ті, хто не мав встановленої ліцензії. Однак протягом року в одному мировому окрузі така особа могла представляти інтереси клієнта лише тричі [65, 23]. Для цього щоразу охочий подавав у з'їзд відповідне клопотання. Серед 105 прохачів, звернення яких були задоволені Житомирським мировим з'їздом протягом 1885 р., було 37 (35%) католиків. При чому їх довірителями у всіх випадках теж були поляки. Це було спричинено тим, що за умов наступу російської влади на позиції волинської шляхти та всілякого обмеження її прав, польські землевласники не довіряли ведення своїх справ юдеям чи росіянам, а звертались виключно до одноплемінників і навіть за відсутності юридичної освіти в останніх. Найпоширенішими категоріями справ, у провадженні яких користувались послугами таких захисників, були: вексельні зобов'язання (41%), земельні суперечки (38%) та особиста образа (21%) [66, 23].

Крім національних, існували ще й гендерні обмеження для кандидатів у приватні повірені, оскільки ними могли бути тільки чоловіки. Це обумовлювалось тим, що у першій половині ХІХ ст. імперське законодавство розглядало жінку як слабку, нерозвинену істоту, яка потребує особливого захисту, підпорядкування авторитету і яку слід утримувати у відповідних межах. В основі подібного світобачення лежали патріархальні настанови про призначення жіноцтва [67, 8–9]. Цікаву спробу змінити таке ставлення зробили мирові з'їзди Волині: трактуючи досить широко ліберальні начала Великих реформ та користуючись певною абстрактністю Судових статутів, вони почали допускати до посад повірених на загальних підставах і жінок. Проте вже 30 квітня 1875 р. до Житомирського з'їзду надійшло розпорядження міністра юстиції про негайне звільнення подібних адвокатів, оскільки це суперечить духу імперських законів [68, 8]. Після цього, протягом наступних 23 років представниці жіночої статі у мирових судових установах не служать.

Прагнучи до збереження позитивного іміджу самодержавства серед населення задля швидшої інтеграції регіону у загальноімперський організм, уряд приділяв значну увагу контролю за діяльністю чиновників, особливо службовців судового відомства. Так, для недбалих та нечистих на руку правозахисників законодавець передбачив різні види відповідаль-

ності – дисциплінарну, цивільну та кримінальну. Дисциплінарна влада над приватними повіреними належала тим судам, до яких вони приписані, тобто мировим з'їздам. Приводом до порушення провадження були «неправильні і негожі дії», тобто не тільки порушення професійних обов'язків, але і аморальні вчинки, вчинені як після набуття статусу приватного повіреного, так і до цього.

Що ж до самої процедури, то спочатку у з'їзд надходила скарга, в якій висвітлювались неправомірні дії. Приміром, 13 грудня 1906 р. міщанин Д. Цимирінський поскаржився, що для ведення своєї справи три роки тому видав приватному повіреному С. Торчинському довіреність та 30 руб. гонорару, але взяті зобов'язання не були виконані [69, 1]. Потім обов'язковим членом з'їзду піднята із архіву згадана у клопотанні справа, а самому обвинувачуваному запропоновано подати у канцелярію пояснювальну записку щодо цієї ситуації. Після збору всіх даних 11 січня 1906 р. у розпорядчому засіданні постановлено залишити звернення без наслідків через безпідставність обвинувачень [70, 5].

Варто відзначити, що з одного боку через ототожнення житейської правди із судовою та перебуваючи під впливом середовища («людей бувалих», «знающих»), а з іншого – прагнучи помститись адвокату за невдале вирішення суперечки у суді, жителі часто подавали безпідставні скарги на повірених у з'їзд. Так було із обвинуваченням у службовій недбалості: К. Сидорова селянином А. Артемчуком [71, 8], С. Торчинського канцеляристом І. Андрущенко [72, 11–11зв.], І. Палеміра арештантами О. Шимоновським і О. Єлицем [73, 18], Є. Бородіна міщанином Н. Осауленком [74, 24зв.], Т. Совінського мировим посередником Й. Лавровським [75, 2], С. Торчинського поміщицею Ф. Россовой [76, 13зв.].

У разі наявності у діях повіреного складу злочину, мировий з'їзд встановлював одне із передбачених ст. 368 Статуту про заснування судових установ дисциплінарних стягнень: 1) попередження; 2) догану; 3) заборону здійснювати обов'язки повіреного протягом визначеного радою строку, але не більше одного року; 4) виключення зі стану повірених, при чому без можливості поновлення у межах держави; 5) в особливо важливих випадках – порушення кримінальної справи [77, 73–74]. Оскільки законодавець чітко не прописав процедуру дисциплінарного провадження, то й порядок порушення справи склався в окремих округах по-різному [78, 283–284].

На Волині одними із найпоширеніших покарань були попередження і догана, а найдієвішим виступало позбавлення права на юридичну практику на певний строк. Так, 20 червня 1911 р. вироком з'їзду повіреним Е. Волкенштейну та І. Горбачевському за службові проступи встановлено двомісячну заборону на заняття правозахисною діяльністю [79, 196]. Разом із тим, бували і випадки довічної втрати спеціального права – саме так був покараний Х. Ратнер 16 квітня 1909 р., бо через його вчинки «багато людей постраждали фінансово і були безвинно покарані; він підбурював свідків до надання неправдивих свідчень у суді, а сам по суті законів і не знав» [80, 2].

Кримінальна і цивільна відповідальність приватних повірених наступала на загальних підставах. Першій підлягали правозахисники за навмисні дії на шкоду своїм довірцям. До числа «злочинів з доручення» належали: 1) навмисне перевищення повноважень і вступ у відносини із супротивниками свого довірителя йому на шкоду; 2) навмисна передача або повідомлення повіреним отриманих ним документів супротивникові свого довірителя; 3) навмисне знищення, пошкодження, присвоєння, розтрату документів чи майна довірцелів. Крім того, повірені підлягали кримінальному покаранню за образу суду чи осіб, які беруть участь у справі.

Цивільна відповідальність полягала в обов'язку відшкодування збитків, заподіяних клієнтам, по-перше, перерахованими вище злочинами і, по-друге, взагалі недбалим виконанням своїх обов'язків, наприклад, пропуском процесуальних строків і порушенням встановлених законом правил судового процесу [81, 833]. При цьому слід зазначити, що при аналізі архівних матеріалів даних про притягнення приватних повірених Волинської губернії у 1872–1914 рр. не виявлено. Це доводить з одного боку, що злочини у середовищі повірених регіону не були частими, а з іншого свідчить про дієвість кадрової політики влади.

Завдяки ретельному відбору фахівців та прискіпливому контролю за їх професійною діяльністю, більшість приватних повірених Волинської губернії були носіями високих моральних якостей та гарними спеціалістами, не байдужими до справи становлення закон-

ності та правопорядку у суспільстві. Свідченням останнього може слугувати факт заснування 11 червня 1899 р. за погодженням із міністром юстиції у Житомирському окрузі консультатійного бюро приватних повірених [82, 5]. На переконання кореспондента «Волині», громадська потреба у подібній структурі була величезна: «суцільна майже безграмотність, абсолютне незнання найголовніших принципів права, наївне переконання, що завжди повинна торжествувати правда; ототожнення дійсної, житейської правди із судовою... мали плачевні наслідки для простих обивателів [83, 1].

Однак стараннями прогресивних представників адвокатської спільноти ситуація досить швидко почала змінюватись. По-своєму відзначав успіхи адвокатури на просвітницькій ниві юрист М. Холева, який у своїй статті зазначав: «різко виділяється розмноження адвокатури, що влаштовує свої консультації повсюдно і в кабаках і у вітальнях камер мирових суддів. Діяльність подібних діячів ініціює зайві процеси...» [84, 10]. Інакше кажучи, роз'яснювальна робота повірених досягла поставленої мети, сприяючи зростанню правосвідомості населення та розвитку їх правової культури.

Висновки. Таким чином, одним із важливих досягнень судової реформи Олександра II стало запровадження адвокатури. Через високий рівень правосвідомості населення та його прагнення до законності у Південно-Західному краї правозахисна діяльність виявилася особливо затребуваною, хоча й мала певну специфіку, обумовлену політичними та етно-соціальними чинниками. До таких регіональних особливостей інституту приватних повірених відносно ретельний контроль влади за добором кадрів та ускладнену процедуру прийому на службу, жорстке дотримання конфесійно-національних та гендерних обмежень, суворі перевірки благонадійності фахівців як у професійній, так і позаслужбовій діяльності та покарання винних. Подібна владна політика з одного боку ускладнювала роботу правозахисників, змушуючи їх зважувати кожен професійний крок не лише з позицій права, але й з точки зору офіційної політичної доктрини, а з іншого – сприяла формуванню корпусу кваліфікованих, високоморальних спеціалістів-ентузіастів своєї справи, що позитивно вплинуло на встановлення правопорядку та розвиток правової культури місцевих мешканців.

Список використаної літератури

1. Арсеньев К. К. Заметки о русской адвокатуре / К. К. Арсеньев. – Санкт-Петербург, 1875. – 215 с.
2. Васьковский Е. В. Адвокатура // Судебные уставы 20 ноября 1864 г. за 20 лет / Е. В. Васьковский. – Петроград, 1914. – Ч. 2. – 387 с.
3. Васьковский Е. В. Организация адвокатуры. Т. 1 / Е. В. Васьковский. – Санкт-Петербург, 1903. – 293 с.
4. Винавер М. М. Очерки об адвокатуре / М. М. Винавер. – Санкт-Петербург, 1902. – 32 с.
5. Гессен И. В. Адвокатура, общество и государство / И. В. Гессен. – Москва : Юрист, 1997. – 397 с.
6. Кони А. Ф. Отцы и дети судебной реформы / А. Ф. Кони. – Санкт-Петербург, 1914. – 426 с.
7. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства / И. Я. Фойницкий – Санкт-Петербург : Тип. т-ва «Общественная польза», 1914. – Т. 1. – 624 с.
8. Бородин Д. Н. Исторический очерк русской адвокатуры / Д. Н. Бородин – Санкт-Петербург, 1915. – Ч. 1. – 114 с.
9. Кистяковский А. Ф. О значении судебной реформы в деле улучшения уголовного правосудия [речь, произнесенная на торжественном акте Университета Св. Владимира 9 ноября 1869 г.] / А. Ф. Кистяковский. – Киев : Универс. типография, 1870. – 62 с.
10. Морачевский В. Настоящие адвокаты по отношению к предстоящей судебной реформе / В. Морачевский // Киевлянин. – 1865. – № 100. – С. 395.
11. Певзнер Б. В. Сборник узаконений и решений Сената 1865-1880 гг. по введению судебной реформы в Западном крае / Б. Певзнер. – Житомир : Волинская губернская типография, 1880. – 366 с.
12. Морачевский В. Настоящие адвокаты по отношению к предстоящей судебной реформе / В. Морачевский // Киевлянин. – 1865. – № 100. – С. 395.
13. [Без автора] Про адвокатов в Юго-Западном крае // Киевлянин. – 1866. – № 30. – С. 117–118.
14. Генкин Д. М. Местный суд и его реформа / Д. М. Генкин. – Москва : Типография «Русский труд», 1908. – 94 с.
15. Мороховец Е. О. Буржуазные реформы 1860-х годов / Е. О. Мороховец, И. М. Левин. – Москва : Военное издательство, 1947. – 80 с.
16. Михайленко П. П. Перший декрет про народний суд в УРСР / П. П. Михайленко. – Львів, 1957. – 28 с.
17. Виленский Б. В. Подготовка судебной реформы 20 ноября 1864 года в России / Б. В. Виленский. – Саратов, 1963. – 185 с.
18. Виленский Б. В. Судебная реформа и контрреформа в России / Б. В. Виленский. – Саратов, 1969. – 219 с.
19. Шувалова В. К вопросу о судебной реформе 1864 г. / В. Шувалова // Вопр. истории. – 1965. – №2. – С. 209–212.
20. Воробейникова П. У. Преобразование административно-полицейского аппарата, суда и тюремной системы в России во второй половине XIX века / П. У. Воробейникова, А. Б. Дубровина – Киев, 1973. – 66 с.

21. Коротких М. Г. Самодержавие и судебная реформа 1864 г. в России / М. Г. Коротких – Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1989. – 184 с.
22. Ярмиш О. Н. Судові органи царської Росії в період імперіалізму (1900-1917 рр.) / О. Н. Ярмиш. – Київ, 1991. – 85 с.
23. Черкасова Н. В. Формирование и развитие адвокатуры в России (60-80 годы XIX в.) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / Н. В. Черкасова. – Москва, 1988. – 24 с.
24. Ерошкин Н. П. История государственных учреждений дореволюционной России / Н. П. Ерошкин. – Москва : Наука, 1983. – 394 с.
25. Ерошкин Н. П. Самодержавие накануне краха / Н. П. Ерошкин. – Москва : Просвещение, 1975. – 160 с.
26. Ерошкин Н. П. Чиновничество в России / Н. П. Ерошкин // Большая советская энциклопедия // под ред. А. М. Прохорова. – Москва : Изд-во «Советская энциклопедия», 1978. – Т. 29.
27. Зайончковский П. А. Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в. / П. А. Зайончковский. – Москва : Мысль, 1978. – 288 с.
28. Зайончковский П. А. Российское самодержавие в конце XIX столетия / П. А. Зайончковский. – Москва, 1970. – 286 с.
29. Дубенцов Б. Самодержавие и чиновничество в 1881-1904 гг. (политика царского правительства в области организации государственной службы): автореф. дисс. ... канд. ист. наук / Б. Дубенцов. – Ленинград, 1977. – 21 с.
30. Варфоломеева Т. В. Конституційні засади діяльності адвокатури / Т. В. Варфоломеева // Адвокат. – 1996. – № 2. – С. 6–8.
31. Головацький І. Ю. Діяльність адвоката-захисника у кримінальному процесі / І. Ю. Головацький. – Київ : Атіка, 2003. – 351 с.
32. Зейкан Я. П. Право на захист у кримінальному процесі: навч. посіб. / Я. П. Зейкан. – Київ, 2004. – 278 с.
33. Святоцький О. Д. Адвокатура : історія і сучасність / О. Д. Святоцький, В. В. Медведчук. – Київ : Ін Юре, 1997. – 329 с.
34. Історія адвокатури України / редкол.: В. В. Медведчук (голова) [та ін.]. – Київ : Видавництво «СДМ – Студіо», 2002. – 286 с.
35. Семенюк І. В. Моральні засади діяльності інституту адвокатури: теоретико-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук / І. В. Семенюк. – Львів, 2015 – 240 с.
36. Панченко В. С. Мировий суд на Волині (1868–1873 рр.): від проектів до дій / В. С. Панченко // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – 2013. – Вип. 22. – С. 120–140.
37. Зданкевіч К. Судовая рэформа 1864 г. у Беларусі / К. Зданкевіч // Весці БДПУ. – 2007. – № 1. – С. 16–18.
38. Сборник статистических сведений Министерства юстиции. – Вып. 26 : Сведения о личном составе и о деятельности судебных установлений Европейской и Азиатской России за 1910 г. – Санкт-Петербург : Сенатская типография, 1912 г. – 348 с.
39. Памятная книжка Волынской губернии на 1904 год / под ред. И. И. Леонтьева. – Житомир : Волынская губернская типография, 1904. – 581 с.
40. Державний архів Житомирської області (далі – Держархів Житомирської обл.), ф. 167, оп. 1, спр. 399.
41. Васьковский Е. Адвокатура в России до судебной реформы и организация её по Судебным Уставам 1864 г. / Е. Васьковский. – М., 1912 г. – 386 с.
42. Полное собрание законов Российской империи (далее – ПСЗ РИ). Собрание второе. – Т. XLIX. (1874). – 53573. – С. 832–834.
43. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 159.
44. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 449.
45. [Без автора] Служебные перемены // Волынские губернские ведомости. – 1892. – № 89, 21 мая. – С. 1.
46. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 358.
47. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 358.
48. [Без автора] Распределение населения по вероисповеданиям. 1867 г. // Статистический Временник Российской империи. – Вып. 1. – Санкт-Петербург, 1871. – С. 46–69.
49. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 356.
50. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 313.
51. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 422.
52. Натанс Б. За чертой: евреи встречаются с позднимперской Россией / Б. Натанс. – Москва : РОССПЭН, 2007. – 463 с.
53. Ограничения числа евреев в присяжной адвокатуре // Новороссийский телеграф. – 1887, 23 августа. – С. 2.
54. К реформе адвокатуры // Жизнь Волыни. – 1911. – № 209, 19 августа. – С. 1.
55. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 260.
56. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 337.
57. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 160.
58. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 435.
59. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 186.
60. Новый местный суд и евреи поверенные // Наша Волынь. – 1914. – № 2, 3 января. – С. 3.
61. К реформе адвокатуры // Жизнь Волыни. – 1911. – № 209, 19 августа. – С. 1.
62. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897г. – Т. VIII : Волынская губерния. – Санкт-Петербург, 1904. – С. 164–165.

63. Памятная книжка Волынской губернии на 1902 год / под ред. И. И. Леонтьева. – Житомир : Волынская губернская типография, 1901. – 516 с.
64. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 306.
65. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 154.
66. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 161.
67. Соколов Д. Назначение женщины по учению слова Божия / Д. Соколов. – Санкт-Петербург : Тип. и лит. И.А. Горчакова, 1862. – 70 с.
68. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 158.
69. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 330.
70. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 330.
71. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 330.
72. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 330.
73. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 330.
74. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 330.
75. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 466.
76. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 466.
77. Российское законодательство X–XX веков. – Т. 8 : Судебная реформа / под ред. О. И. Чистякова. – Москва : Юрид. лит., 1991. – 496 с.
78. Гернет М. Н. История русской адвокатуры. Сословная организация адвокатуры / М. Н. Гернет. – Москва : Издание советов присяжных поверенных, 1916. – Т. 2. – 453 с.
79. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 357.
80. Держархів Житомирської обл., ф. 167, оп. 1, спр. 341.
81. ПСЗ РИ. Собрание второе. – Т. XLIX. (1874). – 53573. – С. 832–834.
82. Центральний державний історичний архів України у м. Київ, ф. 442, оп. 622, спр. 545.
83. Юридическая помощь в деревне // Волынь. – 1897. – № 69. – С. 1.
84. Холева Н. Деятельность мировой юстиции Керченского округа (судебно-статистический очерк) / Н. Холева // Журнал гражданского и уголовного права. – 1881. – Кн. 4. – С. 1–10.

References

1. Arseniev, K. (1875). *Notes on the Russian Bar association*. St.Petersburg (in Russ.)
2. Vaskovsky, E. (1914) *Advocacy In Judicial charters of November 20, 1864 during 20 years*. St.Petersburg (in Russ.)
3. Vaskovsky, E. (1903). *Organization of advocacy*. St.Petersburg (in Russ.)
4. Winaver, M. (1902). *Essays on the bar*. St.Petersburg (in Russ.)
5. Hessen, I. (1997). *Advocacy, society and state*. Moscow: Lawyer (in Russ.)
6. Koni, A. (1914). *Fathers and children of judicial reform*. St.Petersburg (in Russ.)
7. Foynitskiy, I. (1914). *Course of criminal proceedings*. St.Petersburg: Public benefit (in Russ.)
8. Borodin, D. (1915). *Historical essay of Russian bar*. St.Petersburg (in Russ.)
9. Kistyakovskiy, A. (1870). *About the importance of judicial reform in improving criminal justice*. Kyiv: University printing house (in Russ.)
10. Moraczewsky, V. (1865). Current advocates in relation to the forthcoming judicial reform. *Kiyevlyanin*, 100, 395. (in Russ.)
11. Pevsner, B. (1880). *Collection of senate laws of 1865-1880 on the introduction of judicial reform in Western region*. Zhitomir (in Russ.)
12. Moraczewsky, V. (1865). Current advocates in relation to the forthcoming judicial reform. *Kiyevlyanin*, 100, 395. (in Russ.)
13. (1866). About lawyers in the South-Western region. *Kiyevlyanin*, 30, 117-118. (in Russ.)
14. Genkin, D. (1908). *The local court and its reform*. Moscow: Russian work (in Russ.)
15. Merokhovets, E., Levin, Sh. (1947). *Bourgeois reforms of the 1860s*. Moscow: Military publishing house (in Russ.)
16. Mikhaylenko, P. (1957). *First decree on the people's court of USSR*. Lviv (in Ukr.)
17. Vilenskiy, B. (1963). *Preparation of judicial reform of 1864 in Russian*. Saratov (in Russ.)
18. Vilenskiy, B. (1969). *Judicial reform and counter-reform in Russian*. Saratov (in Russ.)
19. Shuvalova, V. (1965). To the question of judicial reform of 1864. *Issues of history (Voprosy istorii)*, 2, 209-212. (in Russ.)
20. Vorobeynikova, P. (1973). *Transformation of administrative-police staff, court and prison system in Russian in the second part of XIX century*. Kyiv (in Russ.)
21. Korotkikh, M. (1989). *Autocracy and judicial reform of 1864 in Russian*. Voronezh (in Russ.)
22. Yarmish, O. (1991). *Judicial authorities of tsarist Russian in the period of imperialism (1900-1917)*. Kyiv (in Ukr.)
23. Cherkasova, N. (1988). *Formation and development of advocacy in Russian (1860-1880s)*. Moscow (in Russ.)
24. Eroshkin, N. (1983). *History of state institutions pre-revolutionary Russian*. Moscow (in Russ.)
25. Eroshkin, N. (1975). *Autocracy on the eve of the collapse*. Moscow (in Russ.)
26. Eroshkin, N. (1978). *Bureaucracy in Russian* In *Great Soviet Encyclopedia*. Moscow (in Russ.)
27. Zayanchkovsky, P. (1978). *Government apparatus of autocracy Russian in XIX century*. Moscow: Idea (in Russ.)
28. Zayanchkovsky, P. (1970). *Russian autocracy at the end of XIX century*. Moscow (in Russ.)
29. Dubentsov, B. (1977). *Autocracy and bureaucracy in 1881-1904 (policy of tsarist government in the field of state service organization)*. Leningrad (in Russ.)
30. Varfolomiyeva, T. (1996). Constitutional principles of the activity of the advocacy. *Advocate*, 2, 6-8. (in Ukr.)
31. Holovatskyi, I. (2001). *Activity of advocate in criminal process*. Kyiv (in Ukr.)

32. Zeykan, Ya. (2004). *The law for protect in criminal process*. Kyiv (in Ukr.)
33. Svyatotsky, O. (1997). *Advocacy: the history and modernity*. Kyiv (in Ukr.)
34. Ed. V. Medvedchuk. (2002). *The history of Ukrainian advocacy*. Kyiv (in Ukr.)
35. Semenyuk, I. (2015). *Moral Principles of advocacy activity: theoretical-legal aspect*. Lviv (in Ukr.)
36. Panchenko, V. (2013). Peace's court on Volyn (1868-1873): from projects to acts. *Problems history of Ukraine in XIX – at the beginning of XX century (Problevy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st.)*, 22, 120-140. (in Ukr.)
37. Zdankevich, K. (2007). Judicial reform of 1864 in Belarus. *Works of Belarus state pedagogical university (Vesty BDPU)*, 1, 16-18. (in Belarusian)
38. (1912). *Compilation of statistical information of Department of Justice No 26. Information about the personnel and activity of judicial establishments of European and Asian Russian during 1910*. St.Petersburg: Senate's publishing house (in Russ.)
39. Ed. I. Leontyev. (1904). *Memorable book of Volyn province on 1904*. Zhitomir (in Russ.)
40. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 399.
41. Vaskovsky, E. (1912). *Advocacy in Russian before judicial reform and it's organization on Judicial charters of 1864*. Moscow (in Russ.)
42. Complete collection of laws of the Russian empire. Tom XLIX. (1874). – 53573.
43. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 159.
44. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 449.
45. (1892). Service variables. *Volyn province statements (Volynskie gubernskie vedomosti)*, 89, 1. (in Russ.)
46. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 358.
47. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 358.
48. (1871). Distribution of the population by faith. 1867. *Statistical epoch of the Russian empire (Statisticheskii vremennik Rossiyskoy imperii)*, 1, 46-69. (in Russ.)
49. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 356.
50. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 313.
51. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 422.
52. Natans B. *Beyond the line: Jews meet with late imperial Russian – Moscow: ROSSPEN* (in Russ.)
53. (1887). Limitation of the number of Jews in state advocacy. *Novorossiysk telegraph*, 2 (in Russ.)
54. (1911). To the bar association reform. *Life of Volyn (Zhittya Volyni)*, 209, 1. (in Russ.)
55. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 260.
56. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 337.
57. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 160.
58. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 435.
59. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 186.
60. (1914). New local court and Jew's advocate. *Our Volyn (Nasha Volyn)*, 2, 3. (in Russ.)
61. (1911). To the bar association reform. *Life of Volyn (Zhittya Volyni)*, 209, 1. (in Russ.)
62. (1904). First total population census in Russian empire. 1897. Tom VIII. St.Petersburg (in Russ.)
63. Ed. I. Leontyev. (1901). *Memorable book of Volyn province on 1902*. Zhitomir (in Russ.)
64. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 306.
65. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 154.
66. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 161.
67. Sokolov, D. (1862). *Appointment of a woman according to the teaching of the world of God*. St.Petersburg: Gorchakov's publishing house (in Russ.)
68. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 158.
69. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 330.
70. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 330.
71. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 330.
72. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 330.
73. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 330.
74. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 330.
75. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 466.
76. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 466.
77. Ed. O. Chistyakov. (1991). *Russian legislation of X-XX centuries. Tom 8 Judicial Reform*. Moscow: Legal literature (in Russ.)
78. Gernet, M. (1916). *History of Russian advocacy. Class organization of the bar*. Moscow (in Russ.)
79. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 357.
80. State archive of Zhitomir region, fund 167, description 1, case 341.
81. (1874). Complete collection of laws of the Russian empire. Tom XLIX. – 53573.
82. Central state historical archive of Ukraine in Kyiv, fund 442, description 622, case 545.
83. (1897). Legal assistance in the village. *Volyn*, 69, 1. (in Russ.)
84. Holeva, M. (1881). Activity of peace's justice of the Kerch district (judicial-statistics essay). *Journal of civil and criminal law (Zhurnal grazhdanskogo i kriminalnogo prava)*, 4, 1-10. (in Russ.)

Abstract

Panchenko V. Institute of advocates in structure of peace's justice in 1872–1914 (on example of Volyn province).

Introduction. Nowadays Ukraine needs some reforms in law enforcement system for growing standards of protection of rights of citizens and fight against corruption. That's why historical experience activity of national advocacy can help in reforming at this sphere.

Purpose. To make historical and legal analysis main regularities and features of activity private lawyers in structure of peace's justice in 1872–1914 on example of Volyn province of Russian empire.

Results. Based on Judicial charters of 1864, both parties to the process could take advantage of private and state lawyers. But these posts in South-Western region were firstly introduced only from 1872. Such delay in reforming was explained hesitations of government circles about the expediency of changes in this region through a further aggravation of russian-polish opposition.

In 1872 it was introduce institute of private lawyers as separate structural unit of peace's branch in Volyn province. Candidates to post of private lawyers must be: men in age of 18 years, which have good moral qualities and were tasted in peace's branch for their professional knowledge. In addition to the basic requirements government improved some national-confessional and gender limitations.

The autocracy wanted to save positive image among their citizens for quickly integration region into empire structure. That's why government made attention on control for activity of officials, especially employers of judicial department. For example, careless lawyers could be brought to disciplinary, civil or criminal liability. Thanks to this, the most part of private layers in Volyn province were carriers of high moral qualities and good specialists, which were not indifferent to the case of establishment of law and order in society. Some proof of this is opening in Zhitomir county consulting bureau of private lawyers in June 11, 1899.

Conclusion. One of the most important achievements of judicial reform of Alexander II becomes introduction of the bar. Thanks to the high level of legal awareness of the population and their pursuit of legality, human rights activities were especially demanded in South-Western region. But it had some specifics, which was determined by politic and ethnic social factors. These regional special features were in strong governmental control over selection of personnel, complicated procedure of admission to service, strict adherence to national-confessional and gender restrictions, strict verification of reliability of specialists in professional and non-commissioned activities, punish the guilty. Such state policy in one way made job of private lawyers more difficult, because they must weigh every professional step not only from the standpoint of law, but also in terns of official political doctrine. In another way it contributed to the formation of the body of qualified, highly moral professional enthusiasts. Exactly last fact made a good influence on standing of order and development of legal culture of local inhabitants.

Key words: Judicial charters of 1864, peace's justice, peace's branch, Volyn province, advocacy, private lawyers, South-Western Region of Russian empire.

Одержано редакцією 17.10.2017
Прийнято до публікації 12.12.2017

УДК 94 (477. 5):63«19»

О. В. Крупенко

ПРОМИСЛОВЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.: ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Авторкою проаналізовані основні напрями теоретично-методологічних досліджень, присвячених проблемам розвитку промислового підприємництва у період складних економічних трансформацій, які стали можливими після ліквідації кріпосної системи і серії великих реформ 60–70-х рр. ХІХ ст. Вибір історичного регіону обумовлений тим, що Лівобережжя залишалось типово аграрним краєм, незважаючи на становлення ринкової економіки і товарного характеру виробництва, про що свідчить низький відсоток населення, зайнятого у промисловому секторі.

Ключові слова: Лівобережна Україна, промислове підприємництво, модернізація, економічний розвиток, теоретично-методологічні засади.

Постановка проблеми. У сучасній вітчизняній історичній науці поки що відсутні синтетичні праці з комплексним розглядом проблеми промислового розвитку Лівобережної України в період капіталістичних перетворень. Недостатньо уваги приділено розкриттю ролі географічного, адміністративно-територіального, соціоментального та етнодемографічного аспектів у пореформених економічних процесах. Останнім часом зросла кількість праць, присвячених розвитку окремих галузей промисловості або особливостям суспільного розвитку певного регіону. Однак, на нашу думку, соціально-економічна проблематика окресле-